

Uloga Edvarda Kardelja u organizovanju i vođenju NOR-a u Sloveniji

Utisci koje smo stekli prilikom izučavanja istorije i pripremanja monografije o narodnooslobodilačkom ratu u Sloveniji, mogu se svesti na nekoliko osnovnih karakterističnih crta delatnosti Edvarda Kardelja.

Prva od njih je duboko verovanje Kardelja u *snagu narodnih masa*. Međutim, moramo odmah konstatovati da te snage, kao i pojam narodnih masa, Kardelj shvata duboko marksistički: snaga narodnih masa je moć njihove revolucionarne akcije, moć njihovog jedinstva i spremnosti da — ustalasane naprednim revolucionarnim ciljevima — krenu u borbu za stvaranje novog društva, za slobodnu i ujedinjenu Sloveniju u novoj, na ravnopravnim osnovama izgrađenoj, jugoslovenskoj zajednici. Kategorija »narodnih masa« u širem smislu shvatana je kao zajednički pojam za sve radne ljude, odnosno za sve demokratske snage društva, sa radničkom klasom kao njihovim jezgrom na čelu. Prirodno, tim pojmom nisu bili obuhvaćeni protivnarodni, izdajnički i otuđeni elementi, povezani sa okupatorom — ekonomskim ili drugim vezama.

Dijalektičko prilaženje Edvarda Kardelja društvenim pitanjima vidljivo je u svim periodima rata. On uvek analizira i klasne suprotnosti, različitosti interesa određenih slojeva, različite stepene društvene svesti pojedinih slojeva stanovništva, a u vezi s tim i različite puteve i mogućnosti njihovog dovođenja na revolucionarne pozicije pokreta i borbe.

Druga strana tog pristupa bilo je duboko ubeđenje da se jedino snagom narodnih masa i njihovim aktivnim učešćem u najširem smislu reči mogu ostvariti ciljevi revolucije i narodnooslobodilačkog rata. Tu treba tražiti obrazloženje na pitanje: zašto je Kardelj posvećivao toliku brigu izgradnji i stvaranju odlučujućeg instrumenta borbe za razvitak narodnooslobodilačkog rata u Sloveniji — Oslobođilnoj fronti slovenačkog naroda. Uz aktivno učešće narodnih masa, organizovanih u OF, najpre je pokrenut ustanak, razvijale su se jedinice Narodnooslobodilačke vojske, uspešno su savladavane posledice velikih neprijateljskih ofanziva, očuvano je jedinstvo naroda i sprečen građanski rat, narodnooslobodilačka borba je razvijana do

krajnjih etničkih granica. Gotovo pre svih velikih i značajnijih događaja, pod rukovodstvom Edvarda Kardelja vršena je priprema aktivista i organizacija OF, jer je to bio najefikasniji metod aktiviranja narodnih masa u rešavanju predstojećih zadataka. Spomenimo samo Prvi zbor aktivista OF (27. april 1943.) pre kapitulacije Italije i sličan Drugi zbor (4—6. septembar 1944.) pre početka završnih operacija za konačno oslobođenje zemlje, kao i prvi posleratni kongres Osvobodilne fronte, jula 1945. godine u Ljubljani, na kojem je postavljen osnovni zadatak mobilizacije narodnih masa za obnovu zemlje.

I osnovni vojni planovi, u čijem je stvaranju Kardelj učestvovao, zasnivali su se takođe na ideji neposrednog i aktivnog učešća narodnih masa. Prilikom dizanja ustanka, postojeće partizanske jedinice činile su samo jezgro ustaničkih snaga; glavnu snagu je predstavljao narod. Tako su zamišljeni nacrti ustanka stanovništva uz Savu i Sutlu, kojeg je neprijatelj počeo da iseljava, zatim decembarški ustanak u Gorenjskoj u zimu 1941/42. godine, uspeli narodni ustanak u Dolenjskoj i Notranjskoj u proleće 1942. godine, pohodi 2. grupe odreda i 14. divizije u Štajersku i sl. Ukratko, narodnooslobodilačke jedinice bile su samo oružana »pesnica«, osvetnik i zaštitnik narodnih masa, organizovanih u OF.

Drugo karakteristično svojstvo delatnosti E. Kardelja u revoluciji bilo je *stalno proveravanje donetih odluka i visok stepen realizma u rukovođenju narodnim ustankom i razvitkom narodnooslobodilačkih snaga*. Prateći njegov način rada, uočavamo uvek jedno tipično svojstvo: iz pojavnih oblika i činjenica uvek je pokušavao da »izljušti« njihovo jezgro i njihove stvarne korene, kada je odstranjivao negativne pojave nije se borio samo protiv simptoma, već, pre svega, protiv izvorišta tih pojava. Proveravanje pravilnosti linije ili mera u neprekidnom ličnom kontaktu sa aktivistima, pripadnicima pokreta i često »običnim« ljudima, traženje stvarnih, otvorenih i iskrenih izveštaja od nižih organa i pojedinaca — bila mu je stalna praksa. Umeo je strpljivo da sluša i vojne starešine, da kod njih stvara duh drugarstva i saradnje, kao i osećaj da je njihov rad značajan za opštu stvar. To mu je bio stil rada sa svim saradnicima.

U neprekidnom posmatranju i analizi prakse nalazio je ideje daljeg razvoja. Ako bismo pokušali da damo neko upoređenje, onda bismo mogli reći da je njegov način rada bio najviše sličan radu dobrog i savesnog lekara, koji odlučuje o terapiji tek kada prikupi svestrane podatke o bolesniku, pa, na osnovu toga i svog znanja, pristupa lečenju. Mislim da nećemo preterati ako kažemo da je i Edvard Kardelj bio svojevrstan »lekar društva«, koje se nalazilo u

revolucionarnom preobražaju ka višem stepenu svog razvitka. Njegov realizam zasnivao se, naime, na svestranom poznavanju društvenih kretanja i njihovih zakonitosti, istorije društvenog razvitka i svih bitnih komponenata te prošlosti, koje su se očuvale na slovenačkom prostoru. Upravo to široko i temeljito poznavanje marksistički analizirane prošlosti, kao i istorije radničkog pokreta i slovenačkog odnosno jugoslovenskog i evropskog društva, omogućilo mu je ono nepogrešivo realističko ocenjivanje događaja i procesa u toku oslobodilačkog rata i pronalaženje odgovarajućih rešenja za budućnost.

Treće, Kardelj je u odlučujućim trenucima uvek bio u žiži daljeg razvoja narodnooslobodilačkog rata i revolucije. Iako je kao član Političkog biroa Centralnog komiteta KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ aktivno bio prisutan u svim prelomnim fazama razvitka narodnooslobodilačkog rata i uz to veoma angažovan, on je stalno pratio i razvitak ustanka u Sloveniji. U Sloveniji je bio uvek kada bi ocenio da je potrebno lično da učestvuje u donošenju odluka, a kada se nalazio u Sloveniji — njegovi izveštaji i analize stanja koje je slao drugu Titu i Vrhovnom štabu, puni podataka, stavova i predloga, neponovljiv su primer kako treba izveštavati i analizirati stanje da bi rukovodstvo bilo svestrano informisano i realistički upoznato sa problemima. Slično se može reći i za njegovu aktivnost kada se nalazio u centru, sa drugom Titom. Njegova pisma drugovima u Sloveniji otvarala su vidike i puteve, objašnjavala, upozoravala i povezivala sa opštom situacijom u Jugoslaviji ili situacijom u drugim predelima, ukratko — predstavljala su pravu, široku i drugarsku pomoć.

Kardelj je u tom radu bio neumoran i neustrašiv. Za njega nisu bile prepreka ni okupatorska kontrola, ni žičane ograde oko Ljubljane, ni dužina i teškoća puta, ni neprijateljske ofanzive. Uprkos svestranih priprema svakog od njegovih putovanja, ta putovanja su ipak bila veliki rizik, kojeg se nije plašio. Nekoliko puta je dospao i u vrlo težak položaj, kada je u poslednjem trenutku pronađen izlaz ili mu je pomogla puka slučajnost. Međutim, time se nikada nije hvalio; smatrao je da je to sastavni deo borbe, bio je zaista vojnik na bojnopolju revolucije.

Još jedna opšta karakteristika krasi njegov, još uvek nedovoljno proučen i ocenjen rad. Na osnovu dubokog poznavanja i stvaralačkog pristupa problemima, posebno u trenucima kada je to bilo u korist konačnih ciljeva narodnooslobodilačkog rata i revolucije, on se nikada nije dvoumio da odobri ili traži ona rešenja koja nisu bila sasvim identična već prihvaćenim rešenjima u drugim pokrajinama.

Primeri koji to potvrđuju ima veoma mnogo. Pošto je u Sloveniji, npr., postojala Osvobodilna fronta kao pokret i kao organizacija, koja je bila »slovenački narod sam«, politički komesari jedinica nosili su sve vreme rata na rukavu uniforme umesto srpa i čekića znak OF, tj. početna slova Osvobodilne fronte slovenačkog naroda. Ove oznake su u Sloveniji ukinute tek pred kraj rata uvođenjem novih oznaka oficirskog ranga političkih komesara. Druga od specifičnosti NOR-a u Sloveniji bila je Narodna zaštita, formirana još početkom jeseni 1941. godine, kao deo partizanskih oružanih snaga. Posle Prvog zasjedanja Slovenačkog narodnooslobodilačkog veća (SNOS), ona je postala organ narodnooslobodilačkih odbora, a i danas je jedan od oblika opštenarodne odbrane i društvene samozaštite.

Kardelj, naime, nikada nije ocenjivao jedinstvo jugoslovenskog narodnooslobodilačkog pokreta jednoobraznim oblicima organizovanosti, već njihovom suštinom, stepenom njihove usklađenosti sa ciljevima, uslovima, prilikama itd. Prihvatao je samo ona rešenja koja su bila usklađena sa realnim prilikama, koja su organski izrastala iz društvenog stanja i dotadašnjeg razvitka, koja su pružala mogućnost maksimalne mobilizacije narodnih masa i njihovo što šire angažovanje na revolucionarnim pozicijama. Sledeći takve principe, i organizacioni oblici razvitka Narodnooslobodilačke vojske bili su različiti: pored divizija i brigada, u Sloveniji smo sve do kraja rata imali teritorijalne odrede, pa i samostalne bataljone i čete. Dok je, na primer, na Kozjaku, severno od Drave (između Maribora i Dravograda) bio Lackov partizanski odred, u Koruškoj je postojao Prekodravski partizanski bataljon, a u dolini Zilje u Koruškoj i u Prekmurju — Ziljska i Prekmurska četa. Zahvaljujući takvoj organizaciji, partizanske čete i odredi pokrivali su svu teritoriju koju naseljavaju Slovenci, a u završnim operacijama za oslobođenje domovine, u kojima su osnovnu snagu činile krupne jedinice JA (armije i korpusi), mogle su ovima uspešno da sadejstvuju i čak da se pojave u Trstu, Gorici, Videmu (Udine) i Celovecu pre nego što su to mogle da učine ove krupne jedinice.

Moramo reći da su, od početka do kraja oslobodilačkog rata, pod Kardeljevim uticajem na svojstven način ostvarivane u Sloveniji Titove ideje opštenarodnog rata, na svim linijama: u organizovanju vojnih jedinica, obaveštajne službe, veze, saniteta, snabdevanja, borbe protiv narodnih neprijatelja, špijuna i izdajnika i dr. Jednom rečju, on je bio zaista idejni i organizacioni stvaralac, koji je u slovenačkim uslovima sproveo u život velike ideje Tita i klasika radničkog pokreta o naoružanom narodu, koji je nepobediv.

Na kraju, trebalo bi istaći još jednu karakteristiku: *borbu za istinsku avangardnu ulogu Partije i komunista*. Mislim da je čak i suviše isticati značaj Kardeljevih teoretskih stavova o ovom pitanju, jer su dobro poznati, već jednu drugu stranu njegovih pogleda. Pre-svega, imam u vidu njegovu često isticanu misao da komunisti moraju biti avangarda svojim ličnim primerom, da moraju sticati svoj ugled time što prednjače znanjem, radom, poznavanjem teorije i prakse, što njihov lični lik mora da bude uzor drugima u odgovornosti, poštenju, ljudskosti, skromnosti i radinosti, u sposobnosti da svojim primerom vode svoju okolinu. Takav je bio on sam.

NEMANJA BOŽIĆ

Doslednost i realističnost

Edvard Kardelj je, pišući o socijalizmu i ratu, polazio od toga da razvitak socijalizma u svetu, kao *društvenoekonomski sistem* ima različite političke oblike, »sa više ili manje socijalizma« kao stvarnog političkog cilja. Samim tim, on je dopuštao mogućnost da se i u krilu socijalizma kao ostaci starog klasnog društva razviju *hegemonističke tendencije* jednog naroda prema drugom ili prema drugim narodima, pa čak i tendencije eksploatacije drugih, manjih ili slabije razvijenih zemalja. Ostajući dosledan svom marksističkom pogledu na svet u celini, on je ovu mogućnost tumačio time što u pojedinim političkim oblicima socijalizma, ili tačnije, u okviru njih mogu nastati (i nastaju) činioci koji ometaju razvoj socijalističke demokratije. Ti činioci su za Kardelja bili, prvo, reakcionarni i, drugo, »vanredno štetni i opasni« kada je reč kako o napretku socijalizma tako i celog čovečanstva. On se nije ustručavao da iz ovih svojih postavki izvuče i krajnji zaključak: da nije isključena mogućnost rata između socijalističkih zemalja. Na ovu mogućnost, istina, upozoravao je još Lenjin, no bez konkretne istorijske analize. Kardelj je to najpre učinio u svojoj knjizi »Socijalizam i rat« i u potonjim brojnim knjigama, člancima itd. gde god je o tome bilo reči.

Međutim, kada uzmemo u obzir da je Kardelj o postavkama koje smo naveli pisao još 1949.¹ — dakle, pre nego što je napisao

¹ Vidi: Edvard Kardelj: *Problemi naše socijalističke izgradnje*, knjiga treća, Beograd 1954.